

ОХРИМЕНКО Зорина – кандидат педагогічних наук, завідувачка лабораторії виховання готовності до ринку праці, Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України, вул. м. Берлінського, 9, м. Київ, 04060, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7217-100X>

ТКАЧУК Ірина – кандидат педагогічних наук, завідувачка лабораторії прикладної психології освіти, Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України, пров. Віто-Литовський, 98, 03045, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3099-3491>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.25>

Бібліографічний опис статті: Охріменко, З., Ткачук, І. (2023). Кар'єрне становлення здобувачів освіти: сучасні профорієнтаційні технології і інструменти. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. № 16(48), 176–188, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.25>

КАР'ЄРНЕ СТАНОВЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ І ІНСТРУМЕНТИ

Анотація. У статті актуалізована проблема кар'єрного становлення здобувачів освіти, зважаючи на зміну умов надання освітніх послуг, нові виклики пов'язані з воєнним станом в Україні, руйнацію інфраструктури міст, суттєвими змінами на ринку праці. Окрім об'єктивних викликів у кар'єрному становленні особистості, виокремлено суб'єктивну проблему, таку як професійне вигорання молоді. Підкреслено, що в освітньому процесі зростає роль науково-обґрунтованого психолого-педагогічного інструментарію, який допоможе у свідомому, цілеспрямованому процесі планування кар'єри, що є психологічною базою для самореалізації особистості як суб'єкта професійної діяльності. Визначено мету дослідження: висвітлення сутності профорієнтаційних технологій, спрямованих на реалізацію певної мети професійного самовизначення і кар'єрного становлення здобувачів освіти. Для реалізації мети статті, здійснено аналіз останніх досліджень з окресленої теми, розкрито сутність профорієнтаційних технологій. Визначено, що профорієнтаційна технологія постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, що базуються на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, та відповідають таким вимогам як діалогічність, діяльнісно творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення учню необхідного простору свободи, для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів у професійному самовизначенні і подальшому професійному становленні. Сутність такої технології в тому, що вона базується на рефлексивно-вольових механізмах особистості, яка самовизначається у професії. В статті висвітлено складову змісту профорієнтаційної технології – «Активізуючий профорієнтаційний метод допомоги у здійсненні профільного або професійного самовизначення», розроблений і апробований авторами статті. Зміст профорієнтаційного методу включає конкретну мету, зміст і очікуваний результат. Метод базується на особистісно-орієнтованій парадигмі і відповідає таким вимогам: діалогічність, наукова аргументованість, результативність, короткочасність.

Ключові слова: профорієнтація, кар'єрне становлення, профорієнтаційна технологія, профорієнтаційний метод, професійне самовизначення.

OHRIMENKO Zorina – PhD in Pedagogy, Head of the Laboratory for Education of Readiness for the Labor Market, Institute of Problems on Education of the of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 9, M. Berlinskoho str., Kyiv, 04060, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7217-100X>

TKACHUK Iryna – PhD in Pedagogy, head of the laboratory of applied psychology of education of Ukrainian Scientific and Methodological Center of Practical Psychology and Social Work of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 98, Vito-Litovsky lane, Kyiv, 03045, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3099-3491>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.25>

To cite this article: Ohrimenko, Z., Tkachuk, I. (2023). Karierne stanovlennia zdobuvachiv osvity: suchasni proforiientatsiini tekhnolohii i instrumenty. [Career development of education seekers: modern vocational guidance technologies and tools]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, № 16(48), 176–188, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.16/48.25>

CAREER DEVELOPMENT OF EDUCATORS: MODERN CAREER ORIENTATION TECHNOLOGIES AND TOOLS

Summary. *The article updates the problem of the career formation of education seekers, taking into account the change in the conditions of providing educational services, new challenges associated with the state of war in Ukraine, the destruction of urban infrastructure, and significant changes in the labor market. In addition to objective challenges in the career formation of an individual, a subjective problem such as professional burnout of young people is singled out. It is emphasized that in the educational process the role of scientifically based psychological and pedagogical tools is growing, which will help in the conscious, purposeful process of career planning, which is the psychological basis for the self-realization of the individual as a subject of professional activity. The purpose of the study is determined: Elucidation of the essence of career guidance technologies aimed at realizing a certain goal of professional self-determination and career development of education seekers. To realize the purpose of the article, the analysis of the latest research on the outlined topic was carried out, the essence of vocational guidance technologies was revealed. It was determined that career guidance technology appears as a set of methods, techniques, principles and methods of career guidance, based on the methodological arsenal of a personally oriented approach, and meet such requirements as dialogicity, activity-creative nature, focus on supporting individual development, presenting the student with the necessary space of freedom, for making independent decisions, creativity, choosing content and means in professional self-determination and further professional development. The essence of this technology is that it is based on the reflexive-volitional mechanisms of an individual who is self-determined in the profession. The article highlights the content component of career guidance technology – "Activating career guidance method of assistance in the implementation of profile or professional self-determination", developed and tested by the authors of the article. The content of the career guidance method includes a specific goal, content and expected result. The method is based on a person-oriented paradigm and meets the following requirements: dialogicity, scientific argumentation, effectiveness, shortness of time.*

Key words: *career guidance, career development, career guidance technology, career guidance method, professional self-determination.*

Вступ. Сучасний глобалізований світ, дозволяє особистості максимально реалізуватися, самореалізовувати свої життєві й професійні плани. В той же час є певні фактори, які стримують і ускладнюють розвиток особистого і професійного потенціалу людини. Останнім часом до об'єктивних факторів, таких як: воєнні дії, руйнація інфраструктури в Україні, нестабільність ринку праці тощо, додався ще такий суб'єктивний фактор як професійне вигорання працюючої молоді. Психологи зазначають, що стрімка технологізація, постійне перебування в інформаційному потоці, багатоаспектність задач, потреба відповідати певним розрекламованим ідеалам,

часті зміни місця роботи, – можуть призводити до втрати ідентичності, що супроводжується фрустрацією, апатією, байдужістю, втратою сенсів буття.

Виходом із зазначеної ситуації є шлях до себе, до свого «Я», усвідомлення професійного покликання тощо. Тобто по суті, мова іде про сформованість і узгодженість складових професійного самовизначення особистості. Відповідно, надзвичайно зростає роль усвідомленої моделі професійного становлення, яка базується на ефективному самовизначенні, несуперечливій професійній мотивації, узгодженій системі особистісних і професійних цінностей та самоцінності особистості у цілому.

Отже, сьогодні дуже важливо готувати підростаючу молодь, починаючи з закладів загальної середньої освіти, до усвідомленого цілеспрямованого науково-обґрунтованого процесу планування кар'єри, що є психологічною базою для самореалізації особистості як суб'єкта професійної діяльності.

Особливо актуалізується зазначене вище в сучасних умовах реформування освіти. Так, в Законах України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» зазначається, що старша школа стає профільною. Відповідно, після 9-го класу учень має визначитись з бажаним форматом подальшої освіти, що передбачає не лише усвідомлений вибір між академічною і професійною середньою освітою, а й визначення вектору подальшого професійного розвитку.

Таким чином на часі проблема оновлення і розробки профорієнтаційного інструментарію, для супроводу професійного становлення учнів закладів загальної середньої освіти в умовах реформи НУШ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій
Проблеми побудови та реалізації освітньо-професійного шляху особистості є актуальним напрямком сучасних вітчизняних і зарубіжних психолого-педагогічних досліджень. Слід зазначити, що у зарубіжних дослідженнях професійне становлення особистості досліджується переважно в контексті кар'єрного зростання, відповідно до теорій кар'єри. Для нашого дослідження особливу цінність мають теорії, згідно з якими вибір кар'єри можна спрогнозувати на основі індивідуальних особливостей, інтересів, цінностей, схильностей людини (Е. Бордін, Д. Браун, Дж. Голланд). За цих умов, успішне кар'єрне зростання залежить від співпадіння типу особистості і виду професійного середовища (У. Холланд), від прагнення людини удосконалюватися, виражати, проявляти себе в значимій для себе справі (А. Маслоу), від співвідношення зовнішньої та внутрішньої мотивації у цьому процесі (Е. Десі, Р. Раян, Д. Супер). Відкритим питаннями для сучасних зарубіжних науковців в контексті теорій професійного зростання є: можливості розвитку людського потенціалу у зв'язку зі збільшенням свободи і самостійності виборів та розвиток особистості, як результат ефективного функціонування та гарного самопочуття. Натомість, у вітчизняному просторі дослідження кар'єрних орієнтацій здійснюється переважно в контексті ключового компоненту професійного і особистісного

розвитку (А. Борисюк, Л. Злочевська, Т. Карамушка, О. Кучерявський, В. Лозовецька, Є. Татарінова, Т. Титаренко та ін). Акмеологічний аспект побудови кар'єри висвітлено в працях І. Бега, А. Деркача, Ю. Маркової, В. Рибалки та ін. Українськими вченими активно вивчаються особливості кар'єрних орієнтацій у студентів різних спеціальностей (С. Алексєєва, Л. Березовська, Н. Гончарова, Н. Горенко, Л. Долгих, А. Журавель, Д. Закатов, Т. Канівець, Л. Карамушка, В. Овсянникова, В. Чернявська). Одним із актуальних напрямків дослідження є вивчення психологічної готовності до здійснення професійної кар'єри (М. Горенко, А. Журавель, Т. Канівець, Т. Карамушка, Н. Шеленкова та ін.). Підходи до кар'єрного консультування, як складової професійної орієнтації розробляються українськими вченими (О. Ігнатович, В. Рибалка, А. Шевенко, Г. Татаурова-Осика та ін.).

Результати вказаних досліджень свідчать про те, що підтримка розвитку кар'єри є одним із домінуючих напрямків в освітньому процесі. Однак, зміна соціальної ситуації розвитку здобувачів освіти, нові виклики пов'язані з воєнним станом в Україні, руйнація інфраструктури міст, зміни на ринку праці, вимоги НУШ, – потребують аналізу й оновлення освітнього змісту з точки зору пошуку особистісного, ціннісного смислу в процесі кар'єрного становлення підростаючої особистості.

Мета статті: Висвітлення сутності профорієнтаційних технологій, спрямованих на реалізацію певної мети професійного самовизначення і кар'єрного становлення здобувачів освіти.

Виклад основного матеріалу. Співробітниками лабораторії виховання готовності до ринку праці Інституту проблем виховання НАПН України в контексті дослідження проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій до трудової діяльності у учнів підліткового та старшого шкільного віку ЗЗСО було обґрунтовано й розроблено технологію формування професійно-ціннісних орієнтацій в сучасних соціально-економічних умовах.

Комплексний підхід до означеної проблеми дослідження включав аналіз психолого-педагогічних джерел, що дозволило зробити узагальнення про актуальність розробки науково обґрунтованих профорієнтаційних технологій, а також окреслити вихідні позиції дослідження.

Так, аналіз змісту особистісно орієнтованих виховних технологій дав змогу з'ясувати,

що в їх основі лежать гуманістичні положення, серед яких домінуючими є визнання самобутньої цінності вихованця, пізнання його внутрішнього світу, думок, почуттів та переживань, прийняття кожної особистості як неповторної індивідуальності. Особливу роль у такій технології відіграє взаємодія педагога і вихованця, орієнтована на створення умов для саморозкриття останнього.

Як зазначає І. Бех (Bekh, 1998, р. 175), особистісно орієнтована виховна технологія – це одночасне розгортання процесів виховання й самовиховання, спрямованих на розв'язання виховних завдань. В умовах особистісно орієнтованої виховної технології формується ідеальна модель, ідеальний образ особистості, що стає основою особистісного самовизначення вихованця. Особистісно орієнтована технологія створює простір для вирішення особистих проблем вихованців, із яких складається їх власне життя і без яких вони не уявляють себе особистістю. У цій технології проблема вихованця розв'язується психологічно найоптимальнішим для нього способом, оскільки він перебуває у природних відносинах з педагогом. Отже, особистісно орієнтована виховна технологія ставить вихованця у позицію повноцінного партнера, співучасника, який активно допомагає у створенні самого себе. Крім того, особистісно орієнтована виховна технологія характеризується високою науковістю, оскільки прагне сповна враховувати сучасні досягнення психолого-педагогічної науки про виховання.

Особистісно орієнтована виховна технологія, зазначає І. Підласий (Pidlasyi, 2004, р.11) не існує поза загальною методологією, метою та змістом виховання, а виступає його організаційним інструментарієм. Ідея цілісності виховного процесу при практичній особистісно орієнтованій виховній технології реалізується за допомогою системного підходу. Він дозволяє розглядати виховну технологію як послідовність та супідрядність усіх компонентів особистісно орієнтованого виховання у їхній взаємодії та взаємозв'язку. Системний підхід відіграє головну роль у побудові й реалізації будь-якої особистісно орієнтованої виховної технології. Він передбачає «розгляд цілісного багаторівневого, детермінованого відкритого виховного процесу у його постійному розвитку та й саморозвитку».

Дослідження доробку вітчизняних науковців (Zakatnov, Orlov, Zlochevska, Pavlov, & Lokshin, 2015) дозволяють вести мову про

особистісно орієнтовані профорієнтаційні технології як сукупність психолого-педагогічних установок, що визначають спеціальний підбір та сполучення форми, методів, способів, прийомів та засобів профорієнтаційної роботи. Вся ця складова реалізується у процесі, орієнтованому на певний результат, що досягається за допомогою структурних компонентів, розташованих у певній ієрархії, системі.

На думку О. Моріна (Morin, 2021) розуміння педагогічної технології пов'язане з пошуком способів максимального підвищення результатів освітнього процесу за допомогою аналізу, відбору, конструювання та контролю всіх його ланок. Педагогічним технологіям притаманні властивості алгоритмів, тобто вони містять опис дій, послідовне виконання яких педагогічними працівниками в подібних умовах дозволяє досягти подібних результатів. Педагогічна технологія як певний «алгоритм» має наступні характеристики: ефективність, системність, концептуальність, науковість, оптимальність, гарантованість відтворення і отримання результату в інших умовах.

Таким чином, профорієнтаційна технологія постає як сукупність способів, прийомів, принципів і методів профорієнтації, що базуються на методичному арсеналі особистісно орієнтованого підходу, та відповідають таким вимогам як діалогічність, діяльній творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку, представлення учню необхідного простору свободи, для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і засобів у професійному самовизначенні і подальшому професійному становленні. Сутність такої технології в тому, що вона базується на рефлексивно-вольових механізмах особистості, яка самовизначається у професії.

Визначено, що в профорієнтаційній технології принципово важливою стороною є позиція дитини, її ставлення, активність стосовно власного професійного самовизначення. Саме тому, інтереси учня, його можливості, здібності та потенціал, визнання його автономії, повага до його індивідуальності мають перебувати у центрі профорієнтаційного процесу. За таких умов профорієнтаційна взаємодія з учнем полягає в зміщенні акцентів з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення.

Доведено, що саме педагогічна технологія, зміст, форми і методи якої спрямовані на

подолання суперечностей між: запитом суспільства на виховання професійно-ціннісних орієнтацій та недостатньою теоретико-методологічною обґрунтованістю їх формування у учнів підліткового та юнацького віку; зростаючими вимогами до людини як фахівця, здатного до постійного професійного саморозвитку, та фрагментарною спрямованістю сучасної системи професійного орієнтування; значущістю несуперечливої системи професійно-ціннісних орієнтацій у трудовій діяльності людини і не достатністю арсеналу у учнів для формування системи професійно-ціннісних орієнтацій в контексті профілю навчання) – створить умови для оволодіння учнями об'єктивними знаннями про специфіку майбутньої трудової діяльності, які складають підґрунтя його емоційних переживань (емоція бажання), спонукають до емоційно-ціннісної діяльності учнів (Я-виклик), та виявляються у готовності втілювати привласнену духовну цінність у практичну сферу (вчинок), яка супроводжується переживанням особистісної самоцінності.

Визначено, що умовами ефективності технології формування професійно-ціннісних орієнтацій у учнів визначено: індивідуальний підхід, діалогічність, самовираження, творчість, предметно-ціннісна діяльність.

Відповідно до поставлених завдань дослідження, а саме: розширення діапазону форм і методів профорієнтаційної роботи з учнями та наповненню їх самоціннісним та професійно-ціннісним змістом, було обґрунтовано і розроблено «Активізуючий профорієнтаційний метод допомоги у здійсненні профільного або професійного самовизначення». Ми класифікуємо активізуючий профорієнтаційний метод як психолого-педагогічний інструментарій, який вузько спрямований на запит учня, має конкретну мету, зміст і очікуваний результат, базується на особистісно-орієнтованій парадигмі і відповідає таким вимогам: діалогічність, наукова аргументованість, результативність, короткочасність.

В контексті зазначеного активізуючий профорієнтаційний метод постає як спосіб взаємодії суб'єктів освітнього процесу, який спрямований на надання допомоги в конкретному виборі й ухваленні рішення або підтвердженні вже зробленого вибору.

Завданнями активізуючого профорієнтаційного методу є:

1. Аналіз та самоаналіз учнями (ученицями) ситуації власного професійного самовизначення;

2. Оволодіння навичками здійснення оптимального вибору у плануванні кар'єри;
3. Уточнення професійного плану;
4. Активізація самопізнання, самоусвідомлення.

Науково-методичним підґрунтям розробленого активізуючого профорієнтаційного методу є Рефлексивний метод, розроблений І. Бехом (Bekh, 2018) а саме Методика «Я-виклик», яка спрямована на окреслення алгоритму взаємодії між дорослим і дитиною, за якого підростаюча особистість «хотітиме і умітиме володарювати над собою». Суть методики «Я виклик» полягає у розгляді вихованцем свого Я в конкретних цінностях. Лише в цьому випадку, підкреслює І. Бех, цінність стає мотивом до реального вчинку. Саме в такому випадку особистість самостверджується у власному виборі і відбувається її особистий розвиток. Отже, сам по собі вибір не спонукає особистість до особистого і професійного саморозвитку.

Таким чином, ціннісно-професійний вибір відбувається від усвідомлення тих цінностей якими учень володіє до тих, якими має опанувати.

Умовами реалізації рефлексивних методів є:

1. Зв'язок з реальним життям людини.
2. Активний вплив передбачає вивчення особистості та має враховувати її потреби, настанови тощо.
3. Взаємодія будується на суб'єкт-суб'єктних відносинах.

Основна перевага рефлексивних методів полягає в тому, що старшокласник стає суб'єктом власної профорієнтаційної діяльності, він отримує інструмент за допомогою якого може вирішувати задачі власного професійного становлення самостійно. Очікуваний результат: прийняття рішення учнем (ученицею) стосовно одного з напрямків подальшого кар'єрного становлення

Отже, вважаємо, що розроблений нами і апробований «Активізуючий профорієнтаційний метод допомоги у здійсненні профільного або професійного самовизначення» є дієвим інструментом, який відповідає всім необхідним вимогам і дозволяє вирішити конкретний запит у професійному самовизначенні і кар'єрному становленні здобувачів освіти.

Висновки. Обґрунтованість запропонованої теми дослідження обумовлена необхідністю оновлення програмно-методичного

забезпечення процесу професійного самовизначення і кар'єрного становлення учнів закладів загальної середньої освіти в умовах реформи НУШ. Адже, відповідно до реформи НУШ учні старшого підліткового віку і старшокласники мають володіти конкретними знаннями, вміннями й навичками, які допоможуть свідомо обирати власний кар'єрний шлях. Грунтуючись на тому, що період навчання у ЗЗСО є найбільш продуктивний для опанування кар'єрними навичками, вважаємо, що кар'єрне зростання має стати одним із напрямків профорієнтаційної роботи з учнями.

Найбільш оптимальним варіантом профорієнтаційного супроводу здобувачів освіти ЗЗСО є впровадження в освітній процес особистісно орієнтованих профорієнтаційних технологій. Одним із інструментів технології є розроблений і апробований «Активізуючий профорієнтаційний метод допомоги у здійсненні профільного або професійного самовизначення», який постає

як психолого-педагогічний інструментарій, що вузько спрямований на запит учня, має конкретну мету, зміст і очікуваний результат, базується на особистісно-орієнтованій парадигмі і відповідає таким вимогам: діалогічність, наукова аргументованість, результативність, короткочасність. Саме застосування описаного методу, на нашу думку, дасть змогу учням чітко визначити подальші кроки у кар'єрному становленні з позицій особистісно орієнтованого підходу.

Перспективність подальшого дослідження окресленої теми полягає у можливості оптимізації профорієнтаційної діяльності закладів загальної середньої освіти, створенні сприятливих умов для свідомого визначення учнем своєї освітньої та професійної траєкторії, підготовки випускників закладів загальної середньої освіти до професійного самовизначення та життєвої самореалізації, формування в них компетентності у професійному становленні і реалізації кар'єрних устремлінь, загалом підготовки до майбутньої трудової діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Компонентна технологія сходження зростаючої особистості до духовних цінностей. *Початкова школа: науково-методичний журнал*. 2018. №1. С. 5-10.
2. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Морін О. Л. Компоненти педагогічної технології формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. 2021. № 25, Кн. 2. С. 4-14. DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2021-25-2-4-14>
4. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: методичний посібник / Д. О. Закатнов та ін. Київ: ПТТО НАПН України, 2015. 221 с.
5. Підласий І. П. Практична педагогіка або три технології. Інтерактивний підручник для педагогів ринкової системи освіти. Київ: Слово, 2004. 616 с.

REFERENCES

1. Bekh, I. (2018) Komponentna tekhnolohiia skhodzhennia zrostaiuchoi osobystosti do dukhovnykh tsinnosti [Component technology of ascending personality growth to spiritual values]. *Pochatkova shkola: naukovometodychnyi zhurnal*, 1, 5-10 [in Ukrainian].
2. Bekh, I. D. (1998). Osobystisno zoriientovane vykhovannia [Personal oriented education]. Kyiv: IZMN. [in Ukrainian].
3. Morin, O. L. (2021). Komponenty pedahohichnoi tekhnolohii formuvannia profesiino-tsinnisnykh oriantatsii uchniv do trudovoi diialnosti [Components of the pedagogical technology of the formation of professional and value orientations of students towards work]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats.* 25, Kn. 2. pp. 4-14. [In Ukrainian].
4. Zakatnov, D. O., Orlov, V. F., Zlochevska, L. S., Pavlov, Yu. O., & Lokshin, V. S. (2015). Pedahohichni tekhnolohii pidhotovky uchnivskoi molodi do vyboru i realizatsii profesiinoi karty [Pedagogical technologies of preparation of students youth for the choice and realization of professional career]. Kyiv: IPTO NAPN Ukraini [in Ukrainian].
5. Pidlasyi, I. P. (2004). Praktychna pedahohika abo try tekhnolohii. Interaktyvnyi pidruchnyk dlia pedahohiv rynkovoї systemy osvity [Practical pedagogy or three technologies. Interactive textbook for teachers of the market education system]. Kyiv: Slovo.[In Ukrainian].